

1. ที่มาและความสำคัญของปัญหา

การศึกษาที่ผ่านมาสันนิษฐานว่าชนชาติม้งน่าจะอพยพมาจากที่ราบสูงทิเบต ไชบีเรีย และมองโกเลีย เข้าสู่ประเทศจีน และตั้งหลักแหล่งอยู่แถบลุ่มแม่น้ำเหลือง (แม่น้ำฮวงโห) เมื่อราว 3,000 ปีมาแล้ว กษัตริย์จีนในราชวงศ์หมิงได้ปราบปรามทำให้ชาวม้งยอมจำนนและยอมรับวัฒนธรรมของจีน แต่ในที่สุดชาวม้งเริ่มอพยพออกจากรัฐทางใต้และกระจายเป็นกลุ่มย่อย บางกลุ่มได้เดินทางกลับขึ้นอยู่บนที่สูงป่าเขาในแคว้นสิบสองจุไทย สิบสองปันนา และอีกกลุ่มได้อพยพไปตามทิศตะวันออกเฉียงเหนือของราชอาณาจักรลาว บริเวณทุ่งไหหิน (ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว) ต่อมา นายพลวังปอ ได้รวบรวมม้งและอพยพเข้าสู่ประเทศไทยเมื่อประมาณ พ.ศ. 2400 เป็นต้นมา

เมื่อเข้ามาอยู่ในประเทศไทย ม้งได้ตั้งถิ่นฐานอยู่ตามภูเขาสูง หรือที่ราบเชิงเขาในเขตพื้นที่จังหวัดเชียงราย พะเยา น่าน เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน แพร่ ลำปาง กำแพงเพชร เลย พิษณุโลก เพชรบูรณ์ สุโขทัย และตาก มีจำนวนประชากรทั้งสิ้นประมาณ 151,080 คน ชาวม้ง แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ ม้งดำ (ม้งเขียว, ม้งน้ำเงิน) ม้งขาว (ม้งขาว) และม้งลาย (ม้งก๊วนะบา) ม้ง กระจายกันอยู่เกือบทุกพื้นที่ในประเทศไทย¹ บางกลุ่มตั้งถิ่นฐานอยู่ตามพื้นที่ที่มีความเจริญ เช่น ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย ตำบลแม่แรม อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่

ชาวม้งประกอบอาชีพเกษตรกรรม ด้วยการทำไร่เลื่อนลอย ปลูกฝิ่นบนพื้นที่สูงกว่าระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 1,000 -2,000 เมตรขึ้นไป และในเขตพื้นที่ของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอยมีพื้นที่ทำไร่ฝิ่นประมาณ 400 - 500 ไร่ ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญ เพราะเป็นแหล่งปลูกฝิ่นที่อยู่ใกล้เมืองเชียงใหม่มากที่สุด สลับกับการปลูกข้าวไร่และกะหล่ำปลี จึงทำให้ หน่วยปฏิบัติการตำรวจตระเวนชายแดนถึงเห็นปัญหาดังกล่าวจึงเริ่มเข้ามาสร้างความสัมพันธ์ในพื้นที่ พร้อมกับการศึกษาและรักษาความปลอดภัยให้กับชาวเขาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2502 และในปี พ.ศ. 2512 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จเยี่ยมราษฎรหมู่บ้านหนองหอยและทรงมีพระราชดำริว่า “... ควรจะมีการส่งเสริมอาชีพด้านการเกษตรด้วย ...” กรมป่าไม้ได้จัดส่งบุคลากรของกรมเข้าร่วมงานกับหน่วยพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์ได้ส่งเจ้าหน้าที่ประจำหมู่บ้านเพื่อประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ได้แก่ กรมพัฒนาที่ดิน กรมชลประทาน กรมส่งเสริมสหกรณ์ กรมอนามัยและคณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จนกระทั่งในปี 2517 เหลือหน่วยงานที่ปฏิบัติงานในพื้นที่ตามปกติ คือ กรมป่าไม้ และกรมประชาสงเคราะห์ ต่อมาในปีเดียวกันหม่อมเจ้าภีศเดช รัชนี องค์ประธานมูลนิธิโครงการหลวง ทรง

¹ สมัย สุทธิธรรม, 2541, สารคดีชีวิตของชนกลุ่มน้อยบนดอยสูง : แม่ว, กรุงเทพฯ ฯ : บริษัท เลิฟแอนด์ลิฟเพรส จำกัด, หน้า 7-11.

เห็นว่าหมู่บ้านหนองหอย มีประชากรเพิ่มขึ้นและมีการปลูกฝิ่นมาก ทั้ง ๆ ที่ตั้งอยู่ใกล้ตัวเมืองเชียงใหม่ และได้มีการขยายหมู่บ้านออกเป็น 2 หมู่บ้าน คือ หมู่บ้านหนองหอยเก่าและหมู่บ้านหนองหอยใหม่ สมควรที่มูลนิธิโครงการหลวงจำเป็นต้องเข้าไปมีบทบาทในการแก้ปัญหาต่าง ๆ จึงเป็นจุดเริ่มต้นการปฏิบัติงานของ “ ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย ” จนถึงปัจจุบัน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมและพัฒนาอาชีพเกษตรกรด้วยการนำพืชเศรษฐกิจใหม่ ๆ ทดแทนการปลูกฝิ่นและทำไร่เลื่อนลอย เพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ดันน้ำลำธารและปรับปรุงสภาพแวดล้อมให้ดีขึ้น เพื่อยกสภาพความเป็นอยู่ของชาวเขาให้ดีขึ้นทัดเทียมคนพื้นราบ นอกจากนี้ยังทำเพื่อพัฒนาชาวเขาให้มีความสำนึกในความเป็นไทย ยึดมั่นในชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์

สำนักงานศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย ตั้งอยู่ที่บ้านหนองหอยเก่า หมู่ที่ 7 ตำบลแม่แรม อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ พื้นที่ส่วนใหญ่ของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย เป็นเขาสูงมีที่ราบตามหุบเขา สูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,200 เมตร อุณหภูมิเฉลี่ย 21 องศาเซลเซียส มีหมู่บ้านในความรับผิดชอบทั้งหมด 5 หมู่บ้าน คือ บ้านสามหลัง บ้านหนองหอยเก่า บ้านหนองหอยใหม่ บ้านแม่จิและบ้านปางไฮ ครอบคลุมพื้นที่ 11,875 ไร่ ประชากร 2,007 คน 442 ครอบครัว ประกอบด้วยชาวพื้นเมืองและชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ได้แก่ ม้ง ลีซอ และจีนฮ่อ จากบทสัมภาษณ์ของเจ้าหน้าที่ประจำศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอยกล่าวว่าในพื้นที่โครงการ หลวงแห่งนี้มีชาวเขาเผ่าม้งอาศัยอยู่มากที่สุด² ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอยแห่งนี้รับผิดชอบดูแลงานพัฒนาในด้านต่าง ๆ ได้แก่ งานส่งเสริม งานวิจัย งานสาริต และงานผลิตเมล็ดพันธุ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการส่งเสริม การปลูกพืชหลักของโครงการหลวงแห่งนี้มี 4 ประเภท คือ พืชผัก (โกโบ๊ ผักกาดหางหงส์ ผักกาดหอมห่อ ฯลฯ) ไม้ผล (ห่อ กาแฟ พลัม และบ๊วย) ไม้ตัดดอก (แกลดิโอลัส และสแตติสเพอริเซีย) และดอกไม้แห้ง นอกจากนี้โครงการหลวงหนองหอยยังเป็นส่วนหนึ่งของเส้นทางท่องเที่ยวสายแม่ริม – สะเมิง – หางดง เนื่องจากนักท่องเที่ยวสามารถขับรถเป็นวงกลมได้สะดวก ตามเส้นทางดังกล่าวมีเส้นทางท่องเที่ยวธรรมชาติหลากหลายรูปแบบ เช่น จุดชมวิวม่อนलोंง จุดชมวิวม่อนคอย น้ำตกตาดหมอกและน้ำตกวังยาง มีโรงแรม ที่พักและรีสอร์ทจำนวนมาก ขณะเดียวกันศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอยเป็นศูนย์รวมของโครงการหลวงถึง 7 เส้นทาง

การพัฒนาของโครงการหลวงทำให้คุณภาพชีวิตและวิถีชีวิตของชาวเขาดีขึ้น หลายประการ เช่น อาชีพ รายได้ การศึกษา และเนื่องด้วยวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนของโครงการหลวงที่ต้องการเข้ามาพัฒนาให้ชาวเขาเลิกปลูกฝิ่นและทำไร่เลื่อนลอยเท่านั้น จึงทำให้ประเพณีและวัฒนธรรม ของชนเผ่าต่าง ๆ โดยเฉพาะชาวเขาเผ่าม้งซึ่งเป็นชนเผ่าที่มีจำนวนมากที่สุดของพื้นที่โครงการหลวงหนองหอย ยังคงปรากฏอยู่ในปัจจุบัน ประเพณีที่สำคัญของชาวเขาเผ่าม้งได้แก่ ประเพณีปีใหม่ม้ง ประเพณีการแต่งงาน ประเพณีเกี่ยวกับ

² วิลาวรรณ ขอมมา, 2551, เจ้าหน้าที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย, สัมภาษณ์.

การตาย ประเพณีอยู่กรรม ประเพณีการเลี้ยงผี เป็นต้น³ ซึ่งประเพณีเหล่านี้มีความน่าสนใจอย่างยิ่งที่จะทำการวิจัยเพราะเป็นเอกลักษณ์เฉพาะเผ่าของชาวม้ง นอกจากนี้จากการ สัมภาษณ์เจ้าหน้าที่โครงการหลวงแม่สาใหม่ ซึ่งเป็นโครงการหลวงที่ตั้งอยู่บนเส้นทางท่องเที่ยวโครงการหลวงเส้นทางที่ 3 (หนองหอย แม่สาใหม่ ปางคะ แม่พะ พุงเรา พุงเริง ห้วยเลี้ยว) และการศึกษาเกี่ยวกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชาวม้ง พบว่าพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงต่าง ๆ ของภาคเหนือยังไม่มีการศึกษาวิจัยด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาประเพณีต่าง ๆ ของชาวม้งที่ยังถือปฏิบัติสืบมาจนปัจจุบันในสังคมยุคโลกาภิวัตน์ และเปลี่ยนแปลงจากประเพณีดั้งเดิมมาจนน้อยเพียงใด บางประเพณีได้สูญหายหรือผสมผสานกลมกลืนกับวัฒนธรรมสมัยใหม่ ทั้งนี้เพื่อให้ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีของชาวม้งในศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอยและเป็นการรื้อฟื้นองค์ความรู้เพื่อนำไปประยุกต์ใช้สำหรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

- 2.1 เพื่อทราบถึงประเพณีที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตของชาวม้งในสังคมยุคโลกาภิวัตน์
- 2.2 เพื่อรื้อฟื้นองค์ความรู้ด้านประเพณีและส่งต่อให้อนุชนรุ่นหลังของชาวม้ง
- 2.3 เพื่อนำองค์ความรู้มาประยุกต์ใช้และนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

3. ขอบเขตการศึกษาวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหา ศึกษาประเพณีที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตของชาวม้ง

ขอบเขตด้านประชากร ชาวม้ง ในเขตพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย ตำบลแม่แรม

อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่

ขอบเขตพื้นที่ ในเขตพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย ตำบลแม่แรม อำเภอแมริม

จังหวัดเชียงใหม่

4. สมมติฐานการศึกษา

ประเพณีชีวิตชาวม้งมีการเปลี่ยนแปลง เพื่อการดำรงอยู่ทางอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ บนกระแสความเปลี่ยนแปลงของยุคโลกาภิวัตน์

³ องค์การมหาชน, 2548, ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย ,โครงการเตรียมความพร้อมของชุมชนเพื่อจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่โครงการหลวง สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง, มปท, หน้า 44.

5. วิธีการดำเนินการวิจัย

การเก็บข้อมูลด้านเอกสาร (Documentary Research) เป็นการรวบรวมข้อมูลและเอกสารจากแหล่งต่างๆ ทางด้านประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมจากสำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และเอกสารจากหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตม้ง

การศึกษาภาคสนาม (Field Research) เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ทั้งทางตรงและทางอ้อม เข้าร่วมกิจกรรมการประกอบ พิธีกรรม เช่น การเลี้ยงผี ประเพณีปีใหม่ของชาวม้ง และใช้แบบสัมภาษณ์ทำ การสัมภาษณ์ ได้แก่ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล หมอผีประจำหมู่บ้าน ผู้เฒ่าผู้แก่ที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือ รวมทั้งครู เยาวชน และผู้รู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมและประเพณีม้ง

6. ขั้นตอนในการศึกษาวิจัย

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับประเพณีและวัฒนธรรมของชาวม้ง และ รวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ในด้านประเพณีชีวิตม้ง
2. การสัมภาษณ์ โดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมชาวม้งบ้านหนองหอยและบริเวณใกล้เคียง รวมทั้งสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง
3. การรวบรวมข้อมูลทั้งหมดนำมาวิเคราะห์และเรียบเรียงเสนอรายงานการวิจัย
4. การวิเคราะห์ข้อมูล โดยการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร (Documentary Analysis) โดยอาศัยข้อมูลจากเอกสาร จากการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม และจากการสัมภาษณ์ บุคคลในกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้นำหมู่บ้าน ผู้ช่วย หมอผีประจำหมู่บ้าน ผู้เฒ่าผู้แก่ที่ชาวบ้าน ครู เยาวชน และผู้รู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมในท้องถิ่น มาวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกันเพื่อหาคำตอบในการศึกษาวิจัย
5. สรุปและเขียนรายงาน

7. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ได้ทราบเรื่องราวเกี่ยวกับประเพณีของชาวม้ง
2. ได้บทความทางวิชาการที่ได้รับการตีพิมพ์ในวารสารวิชาการระดับชาติ และนานาชาติ อย่างน้อย 1 เรื่อง
3. ได้บทความทางวิชาการที่นำเสนอในที่ประชุมวิชาการระดับชาติและนานาชาติ อย่างน้อย 1 เรื่อง ได้องค์ความรู้เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้กับโครงการหลวงหนองหอยและที่อื่น ๆ